

И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин жана Кыргыз Билим берүү академиясынын алдындагы педагогика илимдеринин доктору (кандидаты) окумуштуулук даражасын ыйгаруу боюнча уюштурулган Д.13.18.573 диссертациялык кеңешинин **Жакипов Адилбек Жолдошовичтин “Кыргыз эл кыймылдуу оюндарын дене тарбия сабактарында колдонуу жолдору жана шарттары”** аттуу темадагы 13.00.04 – дене маданиятын, спорттук машыктыруунун, ден соолукту чыңдоонун жана адаптивдик дене тарбиянын теориясы жана методикасы адистиги боюнча педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изилдеп алуу үчүн жазылган диссертациялык ишине эксперттик комиссиянын

КОРУТУНДУСУ

Комиссиянын түзүмү: төрага Каниметов Жангороз педагогика илимдеринин доктору, профессор, Джанузаков Канат Чыныбаевич педагогика илимдеринин кандидаты, профессор, Иманалиев Токтобек Тыбыкович педагогика илимдеринин кандидаты, профессор диссертациялык кеңештин эксперттик комиссиясы изденүүчү Жакипов А.Ж. тарабынан 13.00.04 – дене маданиятынын, спорттук машыктыруунун, ден соолукту чыңдоонун жана адептивдик дене тарбиянын теориясы жана методикасы адистиги боюнча педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын алуу үчүн берилген “Кыргыз эл оюндарын дене тарбия сабактарында колдонуу жолдору жана шарттары деген темадагы диссертацияны карап чыгып төмөндөгүдөй жыйынтыкка келдик.

I. Диссертациянын мазмунун адистикке дал келиши диссертациялык кеңеште кароого укуктуулугу.

Жакипов Адилбек Жолдошовичтин “Кыргыз эл кыймылдуу оюндарын дене тарбия сабактарында колдонуу жолдору жана шарттары” деген темадагы кандидаттык диссертациясынын мазмуну 13.00.04 – дене маданиятын, спорттук машыктыруунун, ден соолукту чыңдоонун жана адептивдик дене тарбиянын теориясы жана методикасы боюнча аткарылган иш Д.13.18.573 диссертациялык кеңештин профилине дал келет.

Орто билим берүү мектептеринин 4-6 класстарда окуган окуучулардын дене тарбия сабактарында кыргыз элинин элдик кыймылдуу оюндарын колдонуу менен алардын ден соолугун чыңдоо жана республикалык “Ден соолук” дене тарбиялык комплексинин нормативдик талаптарды жетиштүү деңгээлде тапшырууга даярдоонун педагогикалык жана методикалык маселелеринин жолдору жана шарттары каралып, төрт этаптуу баскычта педагогикалык жана математика-статистикалык илимий изилдөө методдорун колдонуу менен изилденген.

Диссертациялык иштин максаты катары диссертант тарабынан дене тарбия сабактарында кыргыз эл кыймылдуу оюндарын кеңири пайдалануу көздөгөн максаттуу дене тарбиянын негизинде “Ден соолук” дене тарбия комплексинин талаптарын ийгиликтүү аткаруу үчүн айыл мектептериндеги 4-6 класстардын (10-13 жаштагы) окуучулардын дене тарбиясы жагынан даярдыктарынын деңгээлин жогорулатуу деп белгиленген. Бирок диссертациялык иштин белгиленген изилдөө максаты мазмундук жана редакциялык тараптан кайра иштөө жана тактоо талап кылынат.

Диссертацияда төмөнкү милдеттер каралган:

1. Кыргыз эл кыймылдуу оюндарын жалпы билим берүү мектептеринин орто класстарынын окуучуларынын дене тарбия программасына киргизүү жана ушунун негизинде окуучуларды “Ден соолук” дене тарбия комплексин тапшырууга даярдоо максатында аларды тандап алуу жана системалаштыруу.
2. Кыргыз эл кыймылдуу оюндарын колдонуу менен орто класстарда дене тарбия боюнча сабактардын методикасын жалпы негиздерин жана ордун аныктоо.
3. Жогоруда көрсөтүлгөн класстардын окуучулардын дене тарбиялык жактан ар тараптуу даярдоого кыргыз эл кыймылдуу оюндарын пайдалуунун натыйжалуулугун ачып берүү.

Изилдөөнүн объектиси – жалпы билим берүү мектептеринин (10-13 жаштагы) окуучулар менен дене тарбияны өнүктүрүү процесси.

Изилдөөнүн предмети – жалпы билим берүү мектептеринде (10-13 жаштагы) окуучулар менен дене тарбия сабактарында кыргыз эл кыймылдуу оюндарын колдонуу жолдору жана шарттары.

- Диссертациялык иштин изилдөө объектисинин, предметинин жана милдеттеринин мазмунун изилдөөдө теманын мазмунуна жараша редакциялык жактан тактоону талап кылат.

II. Диссертациянын темасынын актуалдуулугу.

Диссертациялык иш дене тарбиянын теориясы жана методикасынын азыркы учурдагы эң актуалдуу жана көйгөлүү илимий теманы иштеп чыгууга жана темага байланыштуу маселелерди изилдөөгө багытталып жазылган.

Изденүүчү дене тарбиянын теориясы, методикасы жана практикасына байланыштуу илимий методикалык адабияттарды жана жалпы билим берүүчү мектептердеги дене тарбия сабактарынын мазмунун, программалардын талаптарын, тажрыйбаларын иликтеп, изилдеп дене тарбия сабактарын окутууда кыргыз элинин кыймылдуу оюндарынын колдонуу менен дене тарбия сабактарынын натыйжалуулугун жогорулатуу жана окуучулардын ден соолугун чыңдоо жолдорун, шарттарын изилдеп, карама-каршылыктарын так белгилеп диссертациялык изилдөөнүн актуалдуулугун туура аныктаган.

III. Диссертациянын илимий жаңылыгы.

Диссертациялык иште дене тарбиянын теориясы жана методикасы, спорттук машыгуу, ден соолукту чыңдоо жана адептивдүү дене тарбия адистиги боюнча маанилүү төмөндөгүдөй жаңы илимий негизделген жыйынтыктар келтирилген.

1 жыйынтык. Жалпы билим берүүчү мектептердин орто 4-6 класстарынын окуучуларына дене тарбия сабагын окутууда кыргыз эл кыймылдуу оюндарын колдонуусун тарбиялык ролун жана орду этнопедагогикалык негизде изилденип жана алардын улуттук өзгөчөлүктөрүнүн эске алуусу менен аларга атайын программалаштырылган талдоо жана системалаштыруу аракеттери ишке ашырылган.

2 жыйынтык. Мектептердин 4-6 класстарынын дене тарбия сабактарында тандап алынган элдик кыймылдуу оюндарды максаттуу негизде жана пайдалуу шарттарда колдонуунун мүнөздүү эрежелери жана атайын талаптары эксперименталдык жол менен аныкталган.

3 жыйынтык. Дене тарбия сабагынын мамлекеттик программасында орун алган жеңил атлетика, гимнастика, спорттук оюндар сабактарды өтүүдө техникалык кыймылдардын негиздерин жана багыттуулугун бузбастан, элдик кыймылдуу оюндарды колдонуу менен окуучулардын физикалык жана техникалык даярдыктардын багыттуу өзгөртүү жана жалпы окуучулардын жетишкендиктерине тийгизген таасирлери белгиленген.

4 жыйынтык. “Ден соолук” дене тарбиялык комплексинин нормативдик талаптарын жетиштүү деңгээлде аткарууга, дене тарбия сабактарында элдик кыймылдуу оюндарды багыттуу жана рационалдуу колдонуу менен 10-13 жаштагы окуучуларды дене бой жактан даярдоонун жаңы жолдору, шарттары жана методикасы аныкталган.

IV. Диссертациядагы чагылдырылган ар бир жыйынтыктын (илимий жобонун) жана изилдөөлөрдүн корутундусунун негиздүүлүгү жана ишмердүүлүгүнүн деңгээли.

Диссертациялык иште алынган жыйынтыктар илимий жактан терең талдоонун негизинде келип чыккан. “Ден соолук” комплексинин нормаларын жана талаптарын тапшырууга натыйжалуу даярданууга шарт түзөт. Изилденүүчү тарабынан алынган илимий натыйжалар өздөрүнүн негиздүүлүгү жана ишмердүүлүгү жагынан илимдин аталган багыты үчүн олуттуу мааниге ээ.

1 жыйынтык. Дене тарбия сабактарын берүүдө атайын изилдөөлөрдүн жана талдоолордун негизинде программалаштырылган жана системалаштырылган кыргыз элинин элдик кыймылдуу оюндарын колдонуунун педагогикалык ролу жана ордунун мааниси жетиштүү деңгээлде толукталып, ынамдуу берилген.

2 жыйынтык. Дене тарбия сабактарында тандап алынган элдик оюндарды көздөгөн максатка ылайыктап тандоонун, сабактын милдеттерине багытталган мазмунуна, пайдалуу шарттарда колдонуунун мүнөздүү эрежелери жана

атайын талаптары алгачкы ирет иштелип чыгып, эксперименталдык жолдо такталган. Бул жыйынтык мазмуну жана максаттулугу менен башка изилдөөлөрдөн айырмаланып турат.

3 жыйынтык. Дене тарбия сабагынын программасынын ичинде орун алган гимнастика, жеңил атлетика, сууда сүзүү, спорт оюндарын техникалык жана физикалык өзгөчүлүктөрүн, мүнөздөмөлөрүнүн системасын бузбастан кошумча пайдалуулукту жараткан элдин кыймылдуу оюндарын тандап алып колдонуунун технологиясы жана илимий жактан негизделген методикалык сунуштарды, окуу процессине киргизилген оң натыйжалары салыштырма талдоосу менен аныкталган. Алынган жыйынтыктын теориялык жана методикалык баалуулугу мектеп дене тарбиясын өркүндөтүүгө чоң салымын кошот.

4 жыйынтык. “Дене соолук” комплексинин нормативдик талаптарын жетиштүү аткарууга даярдоо ар бир мектептин дене тарбия сабагынын милдети. Бирок дене тарбия сабагынын уюштуруунун жана өркүндөтүүнүн методикасынын эскириши жана турмушта өз кыймылдуулук, транспорт, компьютерлешкен абал ж.б. нормативдик талаптарга даярдоо жетишсиз. Дене тарбия сабагынын мазмунун кыргыз элинин кыймылдуу, кызыктуу оюндарын колдонуу менен өткөрүү, сабактын мазмунун өзгөртү, модернизациялоо окуучулардын дене бой даярдыктарын жогорулатуунун жаңы методикасын жараткан деп белгилесек болот. Алынган жыйынтыктын баалуулугу эксперимент өткөрүлгөн мектептерден алынган, жаңылык киргизүү актысы менен айгиленди.

V. Изилдөөчүнүн диссертациялык иште түзгөн ар бир жыйынтыктарынын илимий жаңылыгынын деңгээли.

1 жыйынтык. Жаңы деп атоого негиз бар, кыргыз эл кыймылдуу оюндардын дене тарбия сабактарында колдонуу изилдөөлөр 10 – 13 жаш курактагы окуучулар деп бөлүп жүргүзүлгөндүктөн жана оюндардын тарбиялык ролун жана ордун эске алуу менен алгачкы жолу программалаштырылган жана системага келитирилген.

2 жыйынтык. Жаңы деп эсептелинет, анткени 5-6 класстардын дене тарбия сабактарында элдик кыймылдуу оюндарды максаттуу жана пайдалуу шартта колдонуунун мүнөздүү эрежелери жана атайын талаптарды аныкталып илимий-методикалык негизде сунушталган.

3 жыйынтык. Салыштырмалуу жаңы деп атоого болот. Анткени белгиленген натыйжада дене тарбия сабагынын мазмунун түзгөн спорттун түрлөрүнүн техникасын жана атайын көнүгүүлөрүн окутууда элдик кыймылдуу оюндарды максатуу колдонуунун жаңы салыштырмалуу жолдору жана эффективдүү шарттары аныкталган.

4 жыйынтык. Жаңы, себеби мектептердин 4-6 класстарынын дене тарбия сабактарында кыргыз элинин кыймылдуу оюндарын рационалдуу колдонуу менен республикалык “Ден соолук” дене тарбиялык комплекстинин нормативдик талаптарын аткарууга даярдоонун методикасы эксперименталдык жол менен иштелип чыгып, чагылдырылып, педагогикалык сунуштар түрүндө берилген.

VI. Илимий жыйынтыктардын ички биримдилүүгү жана аларды теориялык жана прикладдык милдеттеринин актуалдуулук проблемасына ылайыктуу чечилишин баалоо.

Жакипов Адилбек Жолдошовичтин “Кыргыз эл кыймылдуу оюндарын дене тарбия сабактарында колдонуу жолдору жана шарттары” аттуу кандидаттык диссертациянын мазмуну жалпы билим берүүчү мектептерде, өзгөчө айыл ичинде “Ден соолук” комплексинин талаптарын жана нормаларын тапшыруунун натыйжалуулугун жогорулатуу маселелерин өзүнө камтыйт. Алынган корутундулар, жыйынтыктар, илимий – практикалык усулдук сунуштар теориялык жана методологиялык жоболор түрүндө таризделген, алар изденүүчүнүн педагогика илимине, дене тарбия жана спорттун теориясы менен методикасына кошкон жеке салымын көрсөтөт.

VII. Изилдөөдөн алынган жыйынтыктардын практикалык мааниси.

Жакипов Адылбек Жолдошевичтин диссертациялык ишинин негизги теориялык жоболорун жана жыйынтыктарын жалпы билим берүү

мектептеринде дене тарбия сабагынын каражаттарын, методдорун мындан ары изилдөөдө “Ден соолук” комплексин нормативдик аткарууну өнүктүрүүдө колдонууга болот. Изилдөөнүн жыйынтыктары дене тарбия сабактарында кыргыз эл кыймылдуу оюндарын колдонуу боюнча теориялык билимдерди тереңдетет жана практикалык даярдыктарды арттырат. Диссертациянын материалдары анын теориялык тыянактары мугалимдердин квалификациясын жогорулатуу мекемелеринде колдонуп, дене тарбия сабагынын мазмундук чектерин кеңейтүүгө, билим берүү мектептеринин дене тарбия сабагы боюнча программалардын сапатын жакшыртууга салым кошот. Диссертацияда изилденип тандалган кыймылдуу оюндарды, баалоо тесттерин жана атайын көнүгүүлөрдү рационалдуу жана багыттуу колдонсо, дене тарбия сабактарынын эмоционалдуулугу, тыгыздыгы жана жалпы эффективдүүлүгү жогорулайт.

7.1. Диссертациянын илимий көрсөткүчтөрүнүн ишке ашуусу:

Кыргыз эл кыймылдуу оюндарын дене тарбия сабактарында окуу процессин уюштуруудагы ишмердигинин даярдыгы каралган.

7.2. Диссертациялык ишинин материалдарынын ишке ашуусу:

Мектептерде 13-16 жаш курактарда окуучулардын “Ден соолук” комплексинин нормативдерин аткаруу иштеринде колдонулат.

7.3. Диссертациялык иштин документтери, материалдары иште пайдаланылган:

Жумушчу программаларды жана пландарды иштеп чыгууда окуучуларды кыймыл, шык жөндөмүн ачууда, методикалык сунуштарды түзүүдө.

7.4. Илимий көрсөткүчтөрдү ишке ашыруунун негизинде алынган оң натыйжалар:

- окуучулар менен мугалимдердин ортосунда кызматташуу түзүлгөн;
- окуучулардын эл кыймылдуу оюндарын колдонууда окуу методдору колдонулат;
- окуучуларга кыргыз эл кыймылдуу оюндары дене тарбия сабактарында колдонууда жалпы көрсөткүчтөр деңгээли эске алуу ишке ашырууда.

VIII. Диссертациялык иштин негизги жоболорунун көрсөткүчтөрүнүн жана тыянактарынын басып чыгаруусун тастыктоо.

Диссертациялык негизги мазмунун төмөнкү эмгектерде жарыяланган:

1. Жакыпов, А.Ж. Научно-методическая литература и значения подвижных игр и физических упражнений в развитии школьников / А.Ж.Жакипов // Эл агартуу. – Бишкек, 2010. - № 7-8. – С. 53-56.
2. Жакыпов, А.Ж. Влияние народных подвижных игр и физических упражнений на динамику физической подготовленности школьников 4-6 классов / А.Ж.Жакипов // Эл агартуу. – Бишкек, 2012. - № 7-8. – С. 21-31.
3. Жакыпов, А.Ж. Влияние народных подвижных игр и физических упражнений на динамику физической подготовленности школьников 10-13 лет / А.Ж.Жакипов // Эл агартуу. – Бишкек, 2010. - № 7-8. – С. 48-52.
4. Жакыпов, А.Ж. Отбор и систематизация кыргызских народных подвижных игр и физических упражнений для использования на уроках физической культуры / А.Ж.Жакипов // «Вестник» физической культуры. – Алматы: ННПЦ ФК МОН РК, 2012. - № 5. – С. 26-31.
5. Жакыпов, А.Ж. Сведения о народных подвижных играх и физических упражнениях как средства физического воспитания учащихся школы / А.Ж.Жакипов // Эл агартуу. – Бишкек, 2013. - № 9-10. – С. 56-59.
6. Жакыпов, А.Ж. Место и значение республиканского физкультурного комплекса “Ден соолук” / А.Ж.Жакипов // Эл агартуу. – Бишкек, 2013. - № 11-12. – С. 15-18.
7. Жакыпов, А.Ж. Кыргызские народные подвижные игры и физические упражнения – эффективные средства школьной физической культуры (на примере уроков в 5-6 классов) / А.Ж.Жакипов // «Вестник» КМЮА Бишкек, 2014. - № 3. – С. 108-109.
8. Жакыпов, А.Ж. Педагогические основы использования на уроках физической культуры и подготовки учащихся к сдаче нормативов республиканского комплекса “ДенСоолук” / А.Ж.Жакипов // Вестник АГУ им. Абая Серия: № 2. – С. 9-12.

9. Жакыпов, А.Ж. Исследование эффективности использования народных средств физического воспитания в системе подготовки к сдаче норм комплекса “Ден Соолук” (ГТО) / А.Ж.Жакипов // // Вестник АГУ им. Абая Алматы, 2016 № 2. – С. 21-24.

IX. Диссертациялык иштин мазмунунун авторефератка дал келиши.

Автореферат толугу менен диссертациянын мазмунуна, максатына дал келет. Авторефератта кыргыз, орус, англис тилдеринде жазылган окшош резюме бар.

X. Диссертациялык иштин мазмуну жана аны бүткөн формага келтирүүгө кетирилген кемчиликтер.

1. Диссертациянын авто рефератында кыргыз элдик оюндарынын баалуулугун тастыктаган, аларды мектептин дене тарбия сабактарында пайдалуу жана максаттуу колдонуунун илимий-методикалык жолдорун жана шарттарын белгиленген ой-пикирлерге жана талкууларга аз орун бергенин белгилейбиз.
2. Изилдөөдө белгиленген жаш курак (10-13 жаш) көрсөтүлгөн класска (4-6) дал келбей калган ушул себептен булар кайра карап чыгууну талап кылышат.
3. 2018 жылы жаңы “Ден соолук” комплекси Кыргыз Республикасында киргизилген, ушул комплекс жөнүндө да маалымат берүүнү сунуштайм.
4. Диссертациянын көптөгөн сүйлөмдөрү илимий тилде жеткиликтүү жана түшүнүктүү түзүлбөстөн, бир канча ойду камтыган татаал сүйлөмдөр менен жазылып калган. Илимий жыйынтыктардын жан жоболордун мазмундары алынган жыйынтыктардын мазмунуна жараша илимий терминдер менен кайрадан иштелип чыкса жана толукталса эмгектин баалуулугу жогору деңгээлге көтөрүлөт.
5. Диссертациянын изилдөө максатын, объектисин, предметин жана милдеттерин илимий теманын алынган жыйынтыктарына, корутундуларына жараша тактап чыгуу бул эмгектин илимий баалуулугун жогорулатат деп ойлойбуз. Биздин оюбузча диссертациянын биринчи милдетинде белгиленген “Кыргыз эл кыймылдуу оюндарын жалпы билим берүү мектептеринин орто класстарынын дене тарбия программасына киргизүү” – деп берилишин кайра кароо керек.

6. Диссертациянын бөлүмдөрүнүн жана жалпы корутундулары изилдөөнүн алдына коюлган милдеттерин мазмунуна жана аткарылган изилдөө иштеринин жыйынтыктарына жараша такталып жана толукталып чыгууну талап кылат.

Изденүүчү А.Ж.Жакиповдун диссертациялык кеңешке тапшырган, 13.00.04 – дене маданиятынын, спорттук машыктыруунун, ден соолукту чыңдоонун жана адаптивдик дене тарбиянын теориясы жана методикасы адистиги боюнча даярдаган “Кыргыз эл кыймылдуу оюндарын дене тарбия сабактарында колдонуу жолдору жана шарттары” деген темадагы илимий диссертациянын жана авторефератынын колжзамаларын карап чыгып, бул илимий эмгеги Кыргыз билим берүү академиясынын жана И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин алдындагы Д.13.18.573 диссертациялык кеңешке алдын ала коргоого сунуштаса болот.

Эксперттик комиссиянын
төрагасы:

Каниметов Ж.К.

педагогика илимдеринин
доктору, профессор

таастыктагы

